

Шемаєв В.В.,

кандидат економічних наук,
аналітик Координаційного центру
з упровадження економічних реформ

ФІНАНSOVA ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ЕКСПОРТУ НА ОСНОВІ СТВОРЕННЯ ЕКСПОРТНО-КРЕДИТНОГО АГЕНТСТВА

Розглянуто механізми державної підтримки експортної діяльності, у т. ч. шляхом створення експортно-кредитного агентства. Запропоновано декілька варіантів його створення: із поєднанням кредитно-гарантійних і страхових функцій та з розведенням цих функцій між різними установами. Зроблено висновок про доцільність створення експортно-кредитного агентства з використанням існуючої інфраструктури за умови забезпечення належного обсягу державних гарантій із державного бюджету.

The mechanisms of the state support of export activities, including by establishment of export-credit agency are examined. A few variants of its creation are proposed: a combination of credit guarantee and insurance functions and their separation between different institutions. The conclusion about the feasibility of establishing an export-credit agency, using existing infrastructure provided the proper amount of state guarantees from the state budget are drawn.

Ключові слова: експортно-кредитне агентство, державна фінансова підтримка експорту, страхування.

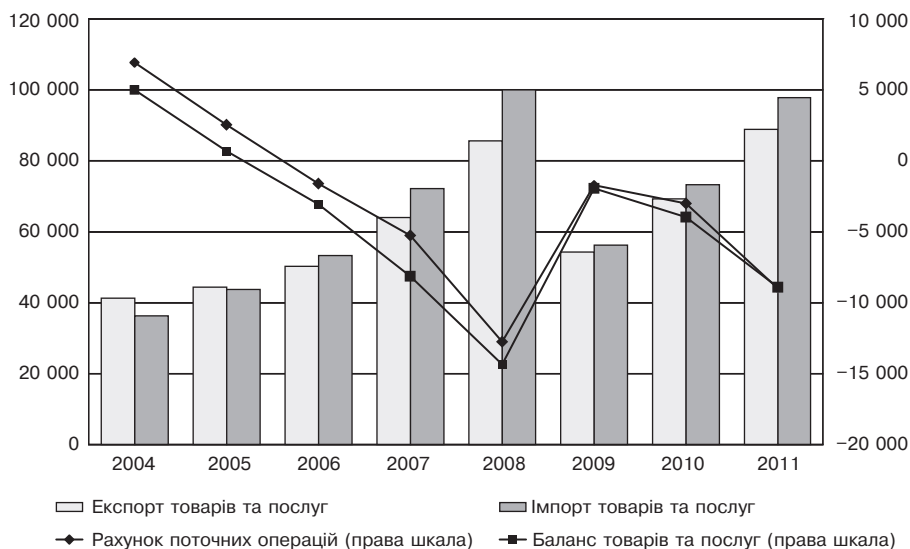
Фінансову підтримку експортної діяльності визначено одним із пріоритетів Програми економічних реформ на 2010—2014 роки¹, яка передбачає покращення умов торгівлі на зовнішніх ринках для вітчизняних виробників із метою збільшення обсягів експорту, поліпшення його географічної й товарної диверсифікації, у т. ч. за рахунок товарів із високою доданою вартістю. Актуальність державної підтримки експорту зумовлюється й тим, що з 2006 р. сальдо зовнішньої торгівлі України є від'ємним (рисунок).

Останнім часом ситуація погіршилася внаслідок таких факторів: світова фінансово-економічна криза, що негативно вплинула на обсяги зовнішньої торгівлі України; зростання ціни на імпортований природний газ, частка якого у структурі імпорту становить близько 17 %, що на сьогодні дорівнює 416 дол. США за 1000 м³ (з урахуванням знижки — 100 дол.). Погіршення стану зовнішньоторговельного балансу держави негативно впливає на стан платіжного балансу і пригальмовує економічний розвиток, що викликає необхідність запровадження ефективних механізмів державної фінансової підтримки українських експортерів.

Дослідження у сфері державної фінансової підтримки експорту і страхування експортних кредитів почали провадити в Україні порівняно недавно. Внесок у

---

¹ Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава: Програма економічних реформ на 2010—2014 роки: [Електр. ресурс]. — http://president.gov.ua/docs/Programa_reform_FINAL_2.pdf.

Джерело: офіційний веб-сайт Державної служби статистики України (<http://www.ukrstat.gov.ua>).

Рисунк. Динаміка зовнішньої торгівлі України в 2004—2011 рр., млн дол. США

розвиток зазначеної проблематики зробили вітчизняні вчені-економісти Я. Белінська, С. Волосович, М. Клапків, В. Пушкарьов, Н. Савчук, О. Федоренко². Разом із тим, зважаючи на відсутність практичної реалізації механізмів страхування експортних кредитів, нагальною є розробка конкретних пропозицій щодо їх запровадження у країні.

Метою статті є обґрунтування пропозицій щодо створення експортно-кредитного агентства в Україні, яке б здійснювало страхування експортних кредитів та інвестицій від некомерційних та політичних ризиків у процесі ведення зовнішньоекономічної діяльності суб'єктами господарювання.

На сьогодні в нашій країні існують окремі інструменти фінансової підтримки експортної діяльності, які не поєднані в єдину систему.

Політико-економічні інструменти. У структурі Міністерства закордонних справ України функціонують відділи з економічних питань у закордонних дипломатичних установах, які забезпечують моніторинг: а) основних тенденцій на

² Белінська Я.В. Державна підтримка експорту: зарубіжний досвід та уроки для України // Стратегічні пріоритети. — 2008. — № 3 (8): [Електр. ресурс]. — http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/sp/2008_3/16.pdf; Волосович С.В. Страхування експортних кредитів: стан, проблеми та перспективи розвитку // Економічний вісник університету. — 2011. — № 17/1: [Електр. ресурс]. — http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Evu/2011_17_1/Volosovich.pdf; Клапків М.С. Страхування фінансових ризиків: Монографія. — Т.: Економічна думка; Карт-бланш, 2002. — 570 с.; Пушкарьов В. Регулювання страхування експорту в Європейському Союзі та Україні: аналітично-правовий огляд // Підприємництво, господарство і право. — 2010. — № 6 (174). — С. 131—134; Савчук Н.В., Федоренко О.В. Підтримка та розвиток експорту як важливий фактор розвитку економіки // Вісник КНУТД. — 2011. — № 6: [Електр. ресурс]. — http://www.nbuv.gov.ua/portal/Natural/Vkntud/2011_6/241_244.pdf.

світовому ринку; б) заходів, яких вживають уряди інших держав щодо імпорту товарів на ринки відповідних країн; в) міжнародного досвіду регулювання різних сфер господарської діяльності.

Інформаційні інструменти. Портал Інформаційно-аналітичного центру моніторингу зовнішніх товарних ринків (Держзовнішінформ)³ функціонує для інформаційного забезпечення українських експортерів та виробників експортоспроможної продукції, а також іноземних суб'єктів господарської діяльності, що придбавають товари українського походження.

Торгово-промислові палати. Ці недержавні організації діють із метою сприяння: інтеграції національної економіки у світову господарську систему; формуванню сучасних промислової, фінансової і торговельної інфраструктур; розвитку науково-технічних і торговельних зв'язків між українськими та зарубіжними підприємствами.

Виставкова діяльність. Щорічно Кабінет Міністрів України затверджує перелік міжнародних виставково-ярмаркових заходів, що проводяться за кордоном, у яких вітчизняні суб'єкти господарювання беруть участь протягом року, з частковим фінансуванням витрат за рахунок коштів державного бюджету.

Кредитно-гарантійні фінансові інструменти. Спеціалізовані банки (наприклад, АТ “Укрексімбанк”) забезпечують отримання експортером коштів на покриття витрат на виробництво й доставку товару до моменту фактичного надходження платежу від імпортера. Фінансування надається у формі кредиту, джерелом коштів якого можуть бути як власні ресурси банку, так і кошти міжнародних фінансових організацій (наприклад, спільний проект АТ “Укрексімбанк” і Світового банку “Підтримка українського експорту-2”).

Аналіз існуючих механізмів державної підтримки експорту засвідчив, що вони не передбачають можливості страхування експортних кредитів та інвестицій від некомерційних і політичних ризиків. Зазвичай цю функцію виконують експортно-кредитні агентства (ЕКА) — фінансові установи або установи, які забезпечують фінансування чи страхування торгівлі вітчизняних компаній за міжнародними контрактами. ЕКА в основному надають фінансові послуги, такі як надання гарантії, кредитування, компенсація процентних ставок і страхування з метою заохочення національних експортерів. Зазначені послуги також можуть надаватися покупцям товарів чи послуг національних експортерів.

Основне завдання ЕКА полягає в ліквідації ризику й невизначеності щодо виплат експортерам під час експорту за межі своєї країни: ЕКА відводять ризик від експортерів, перебираючи його на себе. Експортно-кредитні агентства також гарантують захист від комерційних і політичних ризиків інвестицій у зарубіжні ринки, які зазвичай вважаються високим ризиком. За експертними оцінками, у середньому діяльність ЕКА забезпечує додатково 12 % приросту експорту країни,

---

³ Державна підтримка українського експорту: [Електр. ресурс]. — <http://www.ukrexport.gov.ua/>

а один додатковий долар їхнього бюджету забезпечує в середньому близько 302 дол. США додаткового експорту (при цьому є відмінність за регіонами: в ОЕСР відповідний показник дорівнює 160 дол.)⁴.

Для експортоорієнтованої ринкової економіки страхування експортних кредитів є вкрай необхідним. У розвинених країнах, за оцінками експертів, на фінансову підтримку експорту витрачається в середньому 0,35 % ВВП⁵.

Майже в усіх розвинутих країнах ЕКА функціонують у форматі державної установи або приватної компанії від імені уряду. Так, у 1934 р. ЕКА об'єдналися в Бернський клуб — міжнародний союз кредитних та інвестиційних страховиків⁶. Нещодавно створені ЕКА, які прагнуть працювати за стандартами Бернського клубу, об'єднуються в рамках Празького клубу, членом якого є й українське АТ “Укрексімбанк”⁷.

Як показує світовий досвід, існують дві основні моделі експортно-кредитних агентств⁸:

I. Модель, що поєднує кредитно-гарантійні та страхові функції в одній установі (“американська модель”): як приклад можна назвати Export Development Canada (EDC), мексиканський National Exterior Commerce Bank, Ексімбанк Туреччини, Ексімбанк США та американську Корпорацію приватних зарубіжних інвестицій (Overseas Private Investment Corporation — ОПІС);

II. Модель, в якій кредитно-гарантійні та страхові функції розділені між різними установами (“європейська модель”). Існує практично в усіх європейських країнах, окрім Словаччини та Хорватії. Це, наприклад, угорські Export Credit Insurance Ltd (МЕНІВ) та Export-Import Bank, корейська Trade Insurance Corporation (K-SURE) та Ексімбанк Південної Кореї (KEXIM), Ексімбанк Росії та Російське агентство зі страхування експортних кредитів та інвестицій (дочірня структура банку).

Враховуючи вимоги українського законодавства⁹ та більшості європейських країн, для України оптимальною може бути друга модель.

Потрібно також зазначити, що існують різновиди цих моделей створення ЕКА, зокрема, моделі I (А) і I (В) з поєднанням кредитно-гарантійних і страхових

---

⁴ Щодо необхідності посилення державної підтримки українського експорту: Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень, квіт. 2008 р.: [Електр. ресурс]. — <http://old.niss.gov.ua/Monitor/april08/23.htm>.

⁵ *Волосович С.В.* Зазнач. праця.

⁶ Бернський Союз: [Електр. ресурс]. — <http://www.berneunion.org.uk/value-statement.html>.

⁷ Празький клуб Бернського Союзу: [Електр. ресурс]. — http://www.berneunion.org.uk/rc_profiles.htm.

⁸ Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР): [Електр. ресурс]. — http://www.oecd.org/countrylist/0,3349,en_2649_34169_1783635_1_1_1_1,00.html.

⁹ Про банки і банківську діяльність: Закон України від 07.12.2000 № 2121-III // Урядовий кур'єр. — 2001. — № 8. — 17 січ.; Про страхування: Закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР // Урядовий кур'єр. — 1996. — 18 квіт.

функцій та моделі II (А) і II (В) із розведенням кредитно-гарантійних і страхових функцій між різними установами.

Модель I (А): створення нової фінансової установи (ЕКА). Кабінет Міністрів України може створити нову установу, яка поєднуватиме кредитно-гарантійні та страхові функції; капіталізація і джерело гарантій виконання функцій — за рахунок державного бюджету. Таку модель пропонує запровадити уряд України, про що йдеться в законопроекті “Про державну фінансову підтримку експортної діяльності” (реєстраційний № 9373 від 01.11.2011). Переваги та недоліки моделі подано в табл. 1.

Таблиця 1. Переваги та недоліки моделі експортно-кредитного агентства як нової фінансової установи

Переваги	Недоліки
Послуги з кредитування, гарантування і страхування експорту поєднані в одній установі (“єдине вікно”); передбачуваний рівень капіталізації та гарантій із боку уряду	Потребує внесення додаткових змін до галузевого законодавства стосовно засновників, видів діяльності, резервів, зокрема, у закони України “Про страхування”, “Про банки і банківську діяльність”; джерела капіталізації та гарантій обмежуються державним бюджетом; створення установи з “нуля”; відсутність міжнародного “ренومه”; відсутність ринкових практик управління (ризик додаткових бюджетних витрат); можлива конкуренція з Укресімбанком

Модель I (В): покладення функції страхування на АТ “Укресімбанк”. При цьому банк поєднуватиме здійснення кредитно-гарантійних і страхових функцій; джерелом гарантій залишається державний бюджет. Аналіз моделі подано в табл. 2.

Таблиця 2. Переваги та недоліки моделі експортно-кредитного агентства при наданні функції страхування АТ “Укресімбанк”

Переваги	Недоліки
Відсутність необхідності капіталізації з бюджету; послуги з кредитування, гарантування і страхування експорту поєднані в одній установі; створення установи на базі існуючої інфраструктури Укресімбанку; можливість оперативного початку діяльності; досвід роботи Укресімбанку в ринкових умовах; міжнародне “ренومه”; досвід співпраці з Бернським союзом експортно-кредитних агентств та членство у Празькому клубі (ОЕСР)	Модель працюватиме як тимчасова форма (функція страхування буде “неприродною” для банку, що неминуче призведе до її відокремлення в страхову установу); потребує внесення додаткових змін до галузевого законодавства у сфері банківської діяльності та страхування; діяльність банку як ЕКА потребує узгодження з іншими комерційними послугами, що їх надає банк; за відсутності державних гарантій, закладених у бюджеті, обсяг угод зі страхування буде незначним

Модель II (А): створення дочірньої страхової компанії АТ “Укресімбанк”. При цьому банк продовжує здійснення кредитно-гарантійних функцій, а страхову діяльність буде виокремлено в новий бізнес; джерелом гарантій залишається державний бюджет. Переваги та недоліки моделі подано в табл. 3.

Модель II (В): створення нової фінансової установи (ЕКА) без участі АТ “Укресімбанк”. Кабінет Міністрів України створює нову державну страхову компанію, яка не здійснює кредитування (на відміну від моделі I (А)); джерело

Таблиця 3. Переваги та недоліки моделі експортно-кредитного агентства при створенні дочірньої страхової компанії АТ “Укрексімбанк”

Переваги	Недоліки
Не потребує виділення додаткових коштів із державного бюджету; можлива диверсифікація джерел капіталізації компанії за умови включення до складу засновників інших учасників, наприклад: Кабінету Міністрів України, Національного банку України чи приватного капіталу; відповідність практиці ЄС та ОЕСР щодо розмежування функцій; створення компанії на базі існуючої інфраструктури Укрексімбанку; можливість оперативного початку діяльності; досвід роботи Укрексімбанку в ринкових умовах; міжнародне “ренومه”; досвід співпраці з Бернським союзом експортно-кредитних агентств та членство у Празькому клубі (ОЕСР)	Модель потребує внесення змін до законодавства, хоча вони є незначними порівняно з іншими моделями; за відсутності державних гарантій на страхування угод, закладених у бюджеті, їхній обсяг буде незначним

гарантій — державний бюджет. При цьому банк продовжує здійснення кредитно-гарантійних функцій. Аналіз моделі подано в табл. 4.

Таблиця 4. Переваги та недоліки моделі експортно-кредитного агентства при створенні нової фінансової установи

Переваги	Недоліки
Функції з кредитування й гарантування експортних операцій виконуються на базі існуючої інфраструктури — Укрексімбанку; незалежність нової фінансової установи, створеної Кабінетом Міністрів України, від Укрексімбанку; менші витрати на створення фінансової установи, ніж у моделі I (А), за рахунок покриття лише страхової функції	Необхідність виділення додаткових коштів із державного бюджету для створення державної страхової компанії; потреба внесення змін до законодавства (щодо створення державної страхової компанії)

Авторський аналіз переваг та недоліків наведених вище різновидів моделей I і II обумовлює доцільність створення ЕКА в Україні за моделлю II (А), зважаючи на такі її переваги в короткостроковій перспективі: незначний обсяг потрібних коштів із державного бюджету, внесення “косметичних” змін до законодавства, можливість оперативного початку роботи на базі АТ “Укрексімбанк”, відповідність міжнародній практиці країн ЄС та ОЕСР.

Таким чином, зважаючи на тривалий термін збереження від’ємного сальдо торговельного балансу України, що негативно впливає на платіжний баланс, валютну стабільність і пригальмує економічний розвиток держави, доцільним є запровадження ефективних механізмів державної фінансової підтримки українських експортерів. Страхування експортних кредитів є одним із найменш розвинутих видів страхування у країні через відсутність належної інфраструктури та законодавчої бази. Для розв’язання цього завдання пропонуємо створити ЕКА з використанням існуючої інфраструктури (створення дочірньої компанії АТ “Укрексімбанк”) при забезпеченні належного обсягу державних гарантій із державного бюджету. За експертними оцінками, це може забезпечити в середньому додатково 12 % приросту експорту країни протягом наступних п’яти років.